

ad rerum physicarum investigationes, et ad materialis industriae et commercii progressus caeco impetu passim homines abripiuntur. Talis autem humani ingenii evolutio, ubi fit nimium exclusiva, et salubri religionis supernaturalis directioni non subjacet, nedum studiis philosophicis faveat, illa plurimum impedit, et innumeris depravat erroribus.

De caetero, etiam dato quod in objectione supponitur, quid inde? Numquid ideo postponenda esset revelationis jam datae auctoritas, nec amplius vigeret praeceptum huic obsequium praestandi? Minime prorsus; quoties enim aliqua veritas per testimonium divinum certissime constat, jam non licet unquam ei contradicere, aut de illa dubitare, aut illam serio in quaestionem ponere. Permittitur tantum rationi hanc alii argumentis naturaliter notis stabilire, necnon intimius perscrutari, et cum aliis comparare, ut ex illa deducantur conclusiones; at veritas ipsa in tuto ponenda est, et cum summa animi submissione, ob Dei revelantis auctoritatem, retinenda.

QUAESTIO IV^a

Utrum adversus revelationis necessitatem lex progressus continui merito objiciatur?

(Vide Mazella: *de Relig. n. 147... 157*; Jungmann: *de Vera Relig. n. 31... 44.*)

65. Resp. Negative. Qui enim hoc utuntur argumento, contendunt: 1° hominem in sua praesenti conditione necessario progredi, 2° omnes mundi religiones esse naturales humani ingenii foetus, 3° huma-

num genus a minus perfectis religionibus ad perfectiores ubique et constanter transiisse, 4° demum, illas non esse nisi unius ejusdemque verae religionis formas. Jam vero constat nihil horum sustineri posse, quinimo, etiam posita lege progressus, male inde concludi revelationem non fuisse suo tempore moraliter necessariam.

Credimus, equidem, hominibus datam esse religionem quae, Deo providente, varias induit successive formas semper perfectiores. Vera enim religio fuit successive patriarchalis, mosaica et christiana; religio autem mosaica est quasi evolutio patriarchalis, et christiana mosaicae.

Insuper, in religione christiana observatur aliquis progressus; dum, scilicet, decursu temporum, licet non fiant novae revelationes quae omnes homines obligent, controversiae tamen circa veritates revelatas, per Ecclesiae judicium finiuntur, clarius et expressius declarantur dogmata, novaeque dogmatum explicationes et conclusiones proferuntur. At praedictae evolutiones, nedum ex vi hominibus innata prodierint, factae sunt ex supernaturali sancti Spiritus impulsu, potius contra naturalem inclinationem, quae proprio pondere ad deteriora tendit. Et ideo progressus in religione, qualem intelligunt Catholici, toto coelo distat a Rationalistarum systemate, cujus falsitas patebit ex sequentibus conclusionibus. Unde:

66. Dico 1°: *Admitti nequit hominem, in sua praesenti conditione, necessario progredi.*

1° *In genere* repugnat haec praetensa necessitas. Ad progrediendum enim plures requiruntur conditiones, quae deficere possunt et saepe deficiunt. Quid

enim si homo otio torpescat? quid si priorum aetatum documenta ipsi desint? quid si debiliore reperitur ingenii, nec cognitiones acquisitas satis capiat? quid si, ex pravitate mentis, ad falsitates excogitandas et caeteris persuadendas conferat seipsum? Illae autem causae tam pro nationibus quam pro individuis possunt occurrere; et ideo, uti observat D. Thomas, tempus quod est aliquando adjumentum ad progrediendum, fit nonnunquam causa oblivionis et regressus.

Constat idem historia. Omnes enim populorum annales memorant quidem illorum ortum, incrementum, et fastigium; sed narrant etiam eorumdem decrementum et interitum. Sic, v. g., apud Graecos, post Periclem artes, post Demosthenem eloquentia, post Socratem philosophia moralis, post Platonem et Aristotelem metaphysica, physica et aliae scientiae, post Alexandrum Magnum gloria militaris decreverunt. Sic etiam, apud Latinos, post seculum Ciceronis, Taciti, Virgilii, Horatii, etc..., eloquentia, historia, poesis sensim declinaverunt.

2° *Speciatim* in religionis negotio haec progrediendi necessitas videtur chimaerica. Quia enim religio naturae corruptae onerosa et odiosa est, facilius est in ejus cognitione regredi quam progredi. Quinimo ipse materialis progressus non raro religioso progressui obstat; quia quo magis ad terrena convertimur, eo majus est periculum nosmetipsos a coelestibus avertendi. Et hoc ex dicendis in conclusione 3^a confirmabitur.

67. Dico 2° : *Sustineri nequit omnes religiones in mundo existentes naturales esse humani ingenii foetus.*

Prob. 1° *argumento generali negativo*. Non possunt enim Rationalistae intentum demonstrare *a priori*; siquidem, ex probata revelationis possibilitate, sequitur non repugnare in se inter varias religiones unam esse quae non sit humani ingenii foetus. Deberent igitur ostendere *a posteriori* nullam de facto dari religionem revelatam; et quamdiu id non praestiterint, eorum assertio ut mere gratuita rejici potest, nec sine manifesta petitione principii ipsis licebit eam allegare contra religionis necessitatem.

Prob. 2° *argumento speciali positivo*. Nam evidens est Christianismum non fuisse naturalem humani ingenii foetum ex anterioribus religionibus prodeuntem. Secus, dicendum esset rationem humanam, jam ab initio, protulisse dogmatum catholicorum rudimenta, generaliora quidem, sed his dogmatibus plane conformia, ac passim apud homines, praesertim philosophos, recepta. Quomodo ergo factum est doctrinam catholicam, statim ac apparuit, tantum undique excitate stuporem, veluti inauditam novitatem fuisse denuntiata, tantosque impetus, ex parte sive imperantium, sive philosophorum, sive populorum, sustinuisse?

De caetero, non ibi primum praedicta fuit, ubi acriora erant philosophica studia, sed in Judaea, ubi minus florere. Nec a suis praeconibus proposita est veluti rationis humanae inventum, sed tanquam superans naturalem intelligentiae captum, et ob solius Dei revelantis auctoritatem credenda. Porro haec cum adversariorum opinione minime conciliantur. Ergo omnes mundi religiones esse humani ingenii foetus naturales sustineri nequit. De hoc argumento iterum

dicemus infra, ubi de sublimitate doctrinae catholicae.

68. Dico 3° : *Immerito affirmatur genus humanum a minus perfectis religionibus ad perfectiores ubique et constanter, sensu Rationalistarum, transiisse.* (Vide de Broglie : *Hist. des Relig.* ch. III, § 3.)

Etenim, extra librum Geneseos, cujus auctoritatem historicam despiciunt Increduli, nullum praesto adest documentum fide dignum circa generis humani originem; et ideo adversarii directe probare nequeunt id quod affirmant, nempe : primam religionem fuisse Fetichismum, cui successit Polytheismus, dein Mo-saismus. Utrum autem ex vetustissimis monumentis historicis, id, via saltem inductionis, liceat conjicere ? Nequaquam.

Illa enim monumenta, quae referuntur ad aetates mundi initiis valde posteriores, exhibent equidem populos multis erroribus et superstitionibus addictos; at simul continent doctrinas in pluribus cum Christianismo concordantes. Cujus facti probationes reperire est apud eruditos, et notanter in libro : *Histoire des religions* a D. de Broglie, qui ita concludit, p. 58 : « Les traditions les plus anciennes de l'humanité, « telles que les monuments nous les révèlent, contiennent l'idée du Dieu suprême, associé, il est vrai, à « d'autres dieux. Ce Dieu suprême n'est pas créateur, « mais organisateur du monde ; il est le principe et la « sanction de la justice. Cette même tradition contient « l'idée de la rétribution future, mêlée, il est vrai, à « un très grand nombre d'idées superstitieuses sur « la survivance des âmes. Le rite du sacrifice, la

« croyance aux démons, à une antique lutte céleste, à « la félicité première, à la déchéance de l'homme, et « enfin au châtement de la race humaine par un déluge ou quelque fléau analogue, font encore partie « de cette tradition. » Jam vero, praeterquam quod, juxta systema progressus continui, praefata dogmata multo serius efformari debuissent, quaestio quae occurrit solvenda haec est : quatenam inter doctrinas contradictorias tunc temporis vigentes fuerint antiquiores ac primitivae, et quatenam nonnisi annorum decursu apparuerint ? Adscribunt Progressistae temporis prioritatem pejoribus, nos e contra purioribus. Sed nulla ratione prima hypothesis, quae est Rationalistarum, potest demonstrari ; gratis ergo asseritur, nec ullam meretur fidem. At secunda hypothesis, quae est Catholicorum, omnino praeferenda videtur ; quia 1° divinae Providentiae multo melius congruit. Repugnat enim Deum protoparentibus notitiam verae religionis denegasse, eosque in ignorantiae et superstitionum tenebris involutos reliquisse ; 2° eadem hypothesis magis cum humanae infirmitatis experientia concordat ; siquidem, uti jam dictum est, in religionis cognitione, homini lapsa et corrupto facilius est regressus quam progressus ; et ideo pronum est concludere religiosas cognitiones, temporum decursu, fuisse depravatas ; 3° demum, ex Pentateucho, cujus fidem historicam infra vindicabimus, novimus primaevam religionem fuisse revelatam.

Insuper, si consulantur annales historici omnium populorum, evidenter constabit religiones non fuisse semper eo meliores, quo recentius natae. Sic Pantheismus, quem hodierni Increduli tanti faciunt, est unum

ex antiquioribus systematibus. Item Mahumetismus Christianismo recentior, a nemine sanae mentis habetur ut perfectior; nec quisquam serio audebit asserere sectas haereticas, quae Ecclesiae sinum deseruerunt, ipsi sublimitate doctrinae et sanctitate morum esse praeferendas.

Neque proderit dicere regressus esse anomalias occulte conferentes ad progressum. Clarum est enim nec ignorantiam ad scientiam, nec errorem ad veritatem conducere.

69. Dico 4°: *Omnino repugnat varias mundi religiones esse unius ejusdemque verae religionis formas.*

Optime quidem concipitur unam eandemque veram religionem varias successive induere formas, modo tamen illae formae sibi mutuo non contradicant, sed inter se perfecte cohaereant. At longe alia est conditio variarum religionum quae in mundo fuerunt et sunt. Ubi enim inter se conferuntur, si excipias patriarchalem, mosaicam et christianam, sese mutuo excludunt, et quidquid una affirmat, ab aliqua saltem caeterarum negatur. Hinc variae illae doctrinae non sunt veritas religiosa absoluta. Cum autem veritas religiosa nonnisi per doctrinam religiosam nobis patefiat, concludendum est, veritatem religiosam absolutam esse quid nobis impervium, nec nos attingere nisi varias illius formas. At quis esse possit illarum formarum valor? Juxta Progressistas, in his includitur veritas, sed relativa tantum ac mutabilis; id est: sunt verae pro eo tempore quo apparuerunt, donec nova prodeat praecedentis loco substituenda. Sed nihil sane absurdus quam haec theoria de veritate relativa et mutabili.

Etenim a) veritas cognitionis constituitur ipsius conformitate cum objecto. Unde: vel aliqua cognitio est suo objecto conformis, et tunc est vera, et quidem absolute et pro omni tempore; vel non est conformis, et tunc nulla est veritas. Si ergo aliqua doctrina est aliquando vera, semper talis fuit et erit.

b) Item alio modo: intellectus divinus est mensura omnis veritatis; nam res dicuntur verae prout conformes sunt intellectui divino. Ergo si aliqua cognitio religiosa sit hic et nunc divino intellectui conformis, hanc conformitatem semper retinebit, secus jam intellectus divinus non esset immutabiliter verus.

c) Postremo: si cognitio dicatur vera, non ex ipsius conformitate cum objecto in se existenti, sed ex ipsius cognitionis a subjecto cognoscente processione, jam mens nostra res cogitando eas creat, seu potius nulla existit veritas objectiva, et inducitur Scepticismus. Ergo variae illae formae sub quibus, juxta Progressistas, latet veritas religiosa, non sunt ejusdem veritatis gradus et particulae, sed potius particulae et gradus erroris. Nulla itaque existit religio vera in mundo, et nulli prudenter adhaerere poterimus. Hinc magis consequenter loquerentur Rationalistae, si omnem religionem respuerent.

70. Dico 5°: *Etiamsi mens humana in religionis cognitione indesinenter progredieretur, non ideo concludendum esset revelationem non fuisse suo tempore moraliter necessariam.*

Concedimus, equidem, aliquo sensu indesinentem in religionis cognitione progressum *intrinsece non repugnare*; at, etiamsi de facto daretur hic progressus, (quod falsum esse jam probavimus), nihilominus mo-

raliter esset necessaria revelatio. Etenim, certum est, ex una parte, tempore revelationis christianae, genus humanum densissimis ignorantiae tenebris et turpissimis erroribus circa religionem obvolutum fuisse; nec minus certum est, ex altera parte, non obstante progressus continui beneficio, longum tempus futurum fuisse necessarium, ut mens humana, sibi relicta, ex hoc abyso feliciter egrederetur, et tandem adipisceretur sufficientem religionis cognitionem, ad vitam recte in ordine naturali instituendam. Quid autem amplius requiritur ut dicatur moraliter necessaria revelatio, ne homines, per multa saecula, in suis erroribus miseranda sorte jaceant?

DISSERTATIO TERTIA

DE OBLIGATIONE ET MODO INQUIRENDI RELIGIONEM
REVELATAM.

71. Jam disserendum est de obligatione et modo inquirendi religionem revelatam. Ad quod primo exponendus et confutandus est Indifferentismus relativus; posteaque breviter tradenda duplex methodus inquisitionis: historica, scilicet, et philosophica. Quatuor ergo erunt quaestiones:

QUAESTIO I^a

In quo consistat Indifferentismus relativus?

72. Resp. Non agitur nunc de Indifferentismo absoluto, quo homini permittitur nullam profiteri

religionem, et quem jam supra confutavimus; sed de relativo, quo homo eximitur ab onere alicui religioni revelatae, tanquam unice verae, adhaerendi, ac proinde ab obligatione eam inquirendi.

Triplex assignatur in illo errore gradus.

1us gradus est eorum qui religionis naturalis necessitatem agnoscunt quidem, sed simul contendunt, inter religiones positivas, nullam esse cujus professio per se nobis prohibeatur. Hinc unaquaeque a singulis eligi potest, sive haec quam ingenio suo et indoli accommodatiorem judicat, sive illa quae legibus patriae conformior est, aut quam ipsius parentes, vel ii a quibus dependet, sequuntur.

2us gradus est eorum qui, rejecta hac absurda facultate eligendi inter varias religiones positivas, asserunt tamen religionem revelatam, posito quod existat, non posse a Deo sub damnationis reatu imponi, ac proinde cuique esse licitum de illa inquirenda non curare, sed ipsi sufficere si religionem naturalem observet.

3us gradus est eorum qui, agnoscentes obligationem in conscientia inquirendi religionem revelatam, illamque semel cognitam amplectendi, contendunt tamen nulla lege humana, civili praesertim, ad id ullum adigi posse. Unde concludunt societatem civilem, ac proinde rectores civilis societatis, qua tales, teneri cunctis civibus omnimodam concedere libertatem cultuum, nihil aliud ab eis exigendo, nisi ut pacem externam non perturbent, et legibus pareant. Societas ergo civilis potest et debet esse indifferens, quoad omnes religiones quae nihil moliuntur contra bonum temporale reipublicae. De hoc tertio Indifferentismi